αρκούντως ακριβείς και απαλλαγμένες αιρέσεων ώστε να μπορούν να προβάλλονται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.

Μόνο η ορθή μεταφορά μιας οδηγίας στο εθνικό δίκαιο θέτει τέρμα σ' αυτήν την κατάσταση αβεβαιότητας και μόνο κατά το χρονικό σημείο της μεταφοράς αυτής δημιουργείται η ασφάλεια δικαίου που πρέπει να υφίσταται προκειμένου να ζητείται από τους πολίτες να προβάλλουν τα δικαιώματά τους.

Εξ αυτού έπεται ότι μέχρι το χρονικό σημείο της ορθής μεταφοράς της οδηγίας, το κράτος μέλος που δεν έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του δεν μπορεί να προβάλλει την εκπρόθεσμη κίνηση από έναν ιδιώτη της σχετικής κατ' αυτού ένδικης διαδικασίας για την προστασία των δικαιωμάτων που του αναγνωρίζονται από τις διατάξεις της οδηγίας αυτής, η δε σχετική προθεσμία του εθνικού δικαίου δεν μπορεί να αρχίσει να τρέχει παρά μόνο μετά από το χρονικό αυτό σημείο.

2. Για όσο χρόνο ένα κράτος μέλος δεν έχει μεταφέρει ορθώς στην εσωτερική του έννομη τάξη τις διατάξεις της οδηγίας 79/7 περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως, συνιστά παράβαση του κοινοτικού δικαίου η εκ μέρους των αρμοδίων αρχών αυτού του κράτους μέλους επίκληση των εθνικών δικονομικών κανόνων των σχετικών με τις προθεσμίες εντός των οποίων οι ιδιώτες μπορούν να προσφεύγουν κατά των αρχών αυτών ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων για την προστασία δικαιωμάτων που παρέχονται απευθείας από το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής.

ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠ' ΑΚΡΟΑΤΗΡΙΟΥ ΣΥΖΗΤΗΣΗ
στην υπόθεση C-208/90 *

I — Νομοθετικό πλαίσιο

1. *Η οδηγία 79/7/ΕΟΚ*

Η οδηγία 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978 (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160), η οποία στηρίζεται στο άρθρο 235 της Συνθήκης ΕΟΚ, περιλαμβάνει, για τον σκοπό της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως, τις διατάξεις που προβλέπονται στο άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίες (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70).

Το άρθρο 1 ορίζει ότι η οδηγία σκοπεί στην προοδευτική εφαρμογή, στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως και των άλλων μέτρων κοινωνικής προστασίας που προβλέπονται στο

* Γλώσσα διαδικασίας: η αγγλική.

άρθρο 3, της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως. Σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, η οδηγία εφαρμόζεται, μεταξύ άλλων, στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά αναπηρίας.

Το άρθρο 4, παράγραφος 1, ορίζει ότι:

« η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση και ιδιαίτερα όσον αφορά:

— το πεδίο εφαρμογής των συστημάτων και τους όρους πρόσβασης στα συστήματα αυτά,

— την υποχρέωση καταβολής εισφορών και τον υπολογισμό των εισφορών,

— τον υπολογισμό των παροχών, συμπεριλαμβανομένων των προσαυξήσεων λόγω συζύγου και προστατευομένου προσώπου και τις προϋποθέσεις διαρκείας και διατηρήσεως του δικαιώματος επί των παροχών ».

Για τον σκοπό αυτό, το άρθρο 8 της οδηγίας προβλέπει ότι τα κράτη μέλη θέτουν σε ισχύ τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που είναι αναγκαίες για να συμμορφωθούν προς την οδηγία εντός έξι ετών από της κοινοποιήσεώς της, δηλαδή πριν από τις 23 Δεκεμβρίου 1984.

Το άρθρο 5 ορίζει ότι τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να καταργήσουν τις νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις που είναι αντίθετες προς την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως.

Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 6, « τα κράτη μέλη εισάγουν στην εσωτερική τους έννομη τάξη τα αναγκαία μέτρα ώστε να δύναται κάθε πρόσωπο που θεωρεί ότι θίγεται από την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως να διεκδικεί τα δικαιώματά του δια της δικαστικής οδού, αφού ενδεχομένως προσφύγει σε άλλα αρμόδια όργανα ».

2. *Το εθνικό δίκαιο*

Η σχετική με την κοινωνική ασφάλιση νομοθεσία της Ιρλανδίας στηριζόταν εκ παραδόσεως στην αρχή ότι η έγγαμη γυναίκα θεωρείται ως συντηρούμενη από τον σύζυγό της εφόσον ζει μαζί του και εφόσον αυτός ικανοποιεί εξ ολοκλήρου ή σε σημαντικό βαθμό τις βιοτικές της ανάγκες· αντιθέτως, ο σύζυγος θεωρείται ως συντηρούμενος από τη γυναίκα του μόνον εφόσον είναι ανίκανος, λόγω σωματικής ή πνευματικής αναπηρίας, να αντεπεξέρχεται στις προσωπικές του ανάγκες και εφόσον η σύζυγος είναι αυτή που τον συντηρεί εξ ολοκλήρου ή σε σημαντικό βαθμό. Εξάλλου, καταβάλλονταν επίσης προσαυξήσεις παροχών για τα συντηρούμενα τέκνα « που συνοικούσαν κανονικώς » με τον δικαιούχο. Ωστόσο, για τον σκοπό αυτό, τα τέκνα θεωρούνταν ότι « συνοικούσαν κανονικώς » με τον πατέρα τους· επομένως, ο πατέρας και όχι η μητέρα είναι αυτός που δικαιούταν, υπό κανονικές συνθήκες, προσαυξήσεων λόγω συντηρούμενων τέκνων.

Για την εφαρμογή της οδηγίας 79/7, το Oireachtas (Ιρλανδικό Κοινοβούλιο) ψήφισε, στις 16 Ιουλίου 1985, τον Social Welfare (υπ' αριθ. 2) Act του 1985, ο οποίος δεν τέθηκε σε ισχύ

παρά κατά διάφορες ημερομηνίες εντός του 1986. Ο εν λόγω νόμος, ο οποίος δεν ίσχυσε αναδρομικώς από τις 23 Δεκεμβρίου 1984, είχε ως σκοπό να αποκλεισθούν οι έγγαμες γυναίκες από την κατηγορία των προσώπων που θεωρούνται αυτομάτως ως συντηρούμενα πρόσωπα και να θεωρηθούν ως υπαγόμενες, από πλευράς του κώδικα κοινωνικής ασφαλίσεως, στο ίδιο με τους έγγαμους άνδρες καθεστώς.

2.1. *Η παροχή αναπηρίας*

Μέχρι τις 15 Μαΐου 1986 ο ατομικός συντελεστής της παροχής λόγω αναπηρίας που καταβαλλόταν σε έγγαμη γυναίκα ήταν χαμηλότερος του συντελεστή που ίσχυε για έγγαμο άνδρα ή για άγαμο άνδρα ή γυναίκα. Στις 15 Μαΐου 1986 τέθηκαν σε ισχύ οι διατάξεις του άρθρου 2 του Social Welfare Act του 1985, οι οποίες προέβλεπαν τον ίδιο συντελεστή παροχής αναπηρίας τόσο για τις έγγαμες γυναίκες όσο και για τους έγγαμους άνδρες καθώς και τους ανύπανδρους άνδρες ή γυναίκες.

2.2. *Η προσαύξηση λόγω συντηρούμενου ενηλίκου*

Μέχρι τις 17 Νοεμβρίου 1986, ο έγγαμος άνδρας δικαιούνταν προσαυξήσεως του ατομικού του συντελεστή παροχής ή αρωγής λόγω αναπηρίας λόγω συντηρούμενου ενηλίκου εφόσον η σύζυγός του ζούσε μαζί του ή εφόσον αυτός είχε αναλάβει, εξ ολοκλήρου ή σε σημαντικό βαθμό, την ικανοποίηση των βιοτικών της αναγκών. Αντιθέτως, μέχρι την ημερομηνία εκείνη, η έγγαμη γυναίκα μπορούσε να ζητήσει προσαύξηση, λόγω συντηρούμενου ενηλίκου, του ατομικού συντελεστή της παροχής λόγω αναπηρίας μόνον εφόσον ο σύζυγός της ήταν ανίκανος, λόγω σωματικής ή πνευματικής αναπηρίας, να αντεπεξέρχεται στις προσωπικές του ανάγκες και συντηρούνταν εξ ολοκλήρου ή σε σημαντικό βαθμό απ' αυτήν.

Η κατάσταση αυτή μεταβλήθηκε με τον Social Welfare (υπ' αριθ. 2) Act του 1985 (Commencement) Order του 1986, με τον οποίο τέθηκαν σε ισχύ, στις 17 Νοεμβρίου 1986, οι διατάξεις του άρθρου 3 του Social Welfare (υπ' αριθ. 2) Act του 1985. Συγκεκριμένα, οι διατάξεις αυτές προέβλεπαν ότι με την έκφραση συντηρούμενος από άλλο πρόσωπο ενήλικος νοείται « ο σύζυγος που συντηρείται εξ ολοκλήρου ή σε σημαντικό βαθμό από το πρόσωπο αυτό » (ενώ αποκλείεται ο σύζυγος που κατέχει θέση εργασίας, που είναι ανεξάρτητος επαγγελματίας ή που μπορεί να απαιτήσει ορισμένες παροχές ή επιδόματα σύμφωνα με τον κώδικα κοινωνικής ασφαλίσεως). Οι διατάξεις του άρθρου 3 του Social Welfare (υπ' αριθ. 2) Act του 1985 περιόριζαν την καταβολή προσαυξήσεων λόγω συντηρούμενου ενηλίκου στις περιπτώσεις όπου μπορούσε πράγματι να αποδειχθεί ύπαρξη οικογενειακών βαρών και τούτο όσον αφορά αιτούντες και των δύο φύλων.

2.3. *Οι προσαυξήσεις για συντηρούμενα τέκνα*

Πριν από τις 17 Νοεμβρίου 1986 καταβαλλόταν προσαύξηση του προσωπικού συντελεστή παροχής λόγω αναπηρίας για τέκνο ή τέκνα πληρούντα τις απαιτούμενες προϋποθέσεις τα οποία « συνοικούσαν κανονικώς » με τον δικαιούχο. Παρ' όλ' αυτά, το άρθρο 5 των Social Welfare (Normal Residence) Regulations του 1974 [1] προέβλεπε ότι το πληρούν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις τέκνο το οποίο συνοικεί με ένα ή περισσότερα από τα εξής πρόσωπα: τον πατέρα του ή τον πατριό του, τη μητέρα του ή τη μητριά του, έπρεπε να « θεωρείται ως συνοικούν κανονικώς με το πρώτο και όχι κάποιο άλλο από τα μνημονευόμενα πρόσωπα », ενώ εξυπακουόταν ότι, στην περίπτωση κατά την οποία η μητέρα ή η μητριά του τέκνου συντηρούσε εξ ολοκλήρου ή σε σημαντικό βαθμό το τέκνο ενώ ο πατέρας ή ο πατριός του ήταν ανίκανος λόγω σωματικής ή πνευματικής αναπηρίας να αντεπεξέρχεται στις προσωπικές του ανάγκες,

1 — Statutory Instrument υπ' αριθ. 211 του 1974.

το τέκνο εθεωρείτο ότι συνοικούσε κανονικώς με τη μητέρα του ή τη μητριά του, ανάλογα με την περίπτωση, και με κανένα άλλο πρόσωπο.

Στις 17 Νοεμβρίου 1986 τέθηκαν σε εφαρμογή οι διατάξεις του άρθρου 4 του Social Welfare (υπ' αριθ. 2) Act του 1985 όσον αφορά την παροχή λόγω αναπηρίας που προβλεπόταν από τον Social Welfare (υπ' αριθ. 2) Act 1985 (Commencement) Order του 1986. Το άρθρο 4 προβλέπει ότι κάθε προσαύξηση της παροχής όσον αφορά τέκνο πληρούν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις το οποίο συνοικεί κανονικώς με δικαιούχο και με τον σύζυγο δικαιούχου καταβάλλεται με συντελεστή ίσο προς το ήμισυ του ποσού που παρέχεται σε όλες τις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο σύζυγος του δικαιούχου δεν είναι συντηρούμενος ενήλικος. Επίσης, στις 17 Νοεμβρίου 1986 τέθηκαν σε ισχύ οι Social Welfare (Normal Residence) Regulations του 1986[2] και καταργήθηκαν οι Social Welfare (Normal Residence) Regulations του 1974 όπως είχαν τροποποιηθεί. Το άρθρο 6 των Regulations του 1986 προβλέπει ότι, με εξαίρεση ορισμένες περιπτώσεις, το τέκνο που πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις θεωρείται ότι συνοικεί κανονικώς με τους γονείς του. Το άρθρο 7 των Regulations προβλέπει ότι, στην περίπτωση κατά την οποία ένα τέκνο το οποίο πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις συνοικεί με έναν μόνο από τους γονείς του, το εν λόγω τέκνο θεωρείται ως συνοικούν κανονικώς με τον γονέα αυτό και κανένα άλλο πρόσωπο, υπό την προϋπόθεση ότι ο γονέας, εφόσον αποτελεί μέλος ενός νοικοκυριού, έχει προβεί σε μια τέτοια επιλογή.

Οι συνδυασμένες διατάξεις του άρθρου 4 του Social Welfare (υπ' αριθ. 2) Act του 1985 και των Social Welfare (Normal Residence) Regulations του 1986 έχουν ως αποτέλεσμα ο αιτών παροχή λόγω αναπηρίας, είτε άνδρας είτε γυναίκα, που έχει τέκνο ή τέκνα πληρούντα τις απαιτούμενες προϋποθέσεις, να λαμβάνει προσαύξηση του ατομικού συντελεστή της παροχής αυτής ίση προς το ήμισυ του αναλογούντος ποσού, εκτός αν ο σύζυγος του αιτούντος αυτού είναι συντηρούμενος ενήλικος, οπότε η προσαύξηση είναι ίση με ολόκληρο το αναλογούν ποσό.

2.4. *Η διατήρηση των δικαιωμάτων*

Στις 12 Δεκεμβρίου 1986 ο Minister for Social Welfare εξέδωσε τους Social Welfare (Preservation of Rights) (υπ' αριθ. 2) Regulations του 1986[3], ρύθμιση η οποία άρχισε να ισχύει, όσον αφορά την καταβολή της παροχής λόγω αναπηρίας, από τις 17 Νοεμβρίου 1986. Οι Regulations αυτοί εφαρμόζονταν επί των προσώπων τα οποία, πριν από τη θέση σε ισχύ των διατάξεων του Social Welfare (υπ' αριθ. 2) Act του 1985 και των εκτελεστικών αυτού Regulations, ελάμβαναν ή δικαιούνταν να λάβουν προσαύξηση λόγω συντηρούμενου ενηλίκου. Στην περίπτωση των προσώπων που είχαν απωλέσει το δικαίωμά τους για προσαύξηση λόγω συντηρούμενου ενηλίκου, επειδή ο εν λόγω ενήλικος δικαιούταν να λάβει ή ελάμβανε οποιουδήποτε είδους σύνταξη, παροχή, αρωγή ή επίδομα, σύμφωνα με τα μέρη 2 ή 3 του Social Welfare (Consolidation) Act του 1981, το εν λόγω πρόσωπο μπορούσε να ζητήσει, σύμφωνα με τους Social Welfare (Preservation of Rights) Regulations του 1986, προσαύξηση του ποσού της παροχής του ή του επιδόματός του ίση προς 20 ιρλανδικές λίρες (IRL) εβδομαδιαίως.

Στην περίπτωση των προσώπων που είχαν απωλέσει το δικαίωμά τους για προσαύξηση λόγω συντηρούμενου ενηλίκου επειδή ο εν λόγω ενήλικος κατείχε θέση εργασίας ή ήταν

2 — Statutory Instrument υπ' αριθ. 367 του 1986.

3 — Statutory Instrument υπ' αριθ. 422 του 1986.

ανεξάρτητος επαγγελματίας και είχε εβδομαδιαίο εισόδημα υπερβαίνον τις 50 IRL, το εμπίπτον στο πεδίο εφαρμογής των διατάξεων των Social Welfare (Preservation of Rights) Regulations του 1986 πρόσωπο μπορούσε πλέον να ζητήσει προσαύξηση κατά 10 IRL εβδομαδιαίως της παροχής του ή του επιδόματός του, καθώς και ποσό ίσο προς τη διαφορά μεταξύ της προσαυξήσεως που έπρεπε να καταβάλλεται στο πρόσωπο αυτό για συντηρούμενα τέκνα σύμφωνα με τον Social Welfare (υπ' αριθ. 2) Act του 1985 και της προσαυξήσεως για τα συντηρούμενα αυτά πρόσωπα που θα οφειλόταν αν δεν υφίστατο ο νόμος αυτός.

Οι προσαυξήσεις βάσει των διατάξεων των Social Welfare (Preservation of Rights) Regulations του 1986 θα καταβάλλονταν για ορισμένο μόνο χρονικό διάστημα. Το άρθρο 7 προέβλεπε ότι οι προσαυξήσεις που προβλέπονταν από τους Regulations θα καταβάλλονταν για την περίοδο κατά την οποία το δικαίωμα για την εν λόγω καταβολή υφίστατο χωρίς διακοπή ή μέχρι τη συμπλήρωση ενός έτους από την ημερομηνία θέσεως σε εφαρμογή που έπρεπε να ληφθεί υπόψη [η οποία προσδιορίστηκε ως ημερομηνία της θέσεως σε ισχύ των Social Welfare (Preservation of Rights) (υπ' αριθ. 2) Regulations του 1986 όσον αφορά το σχετικό επίδομα ή παροχή].

Η ισχύς των Social Welfare (Preservation of Rights) (υπ' αριθ. 2) Regulations του 1986 παρατάθηκε δυνάμει των διατάξεων των Social Welfare (Preservation of Rights) (υπ' αριθ. 2) (Amendment) Regulations του 1987[4], των οποίων το άρθρο 3 διατήρησε τις προσαυξήσεις των ποσών που καταβάλλονταν βάσει των Regulations του 1986 για την περίοδο κατά την οποία το δικαίωμα προς καταβολή τους υφίστατο χωρίς διακοπή ή, στην περίπτωση της παροχής λόγω αναπηρίας, μέχρι τις 4 Απριλίου 1988. Για άλλη μια φορά η εφαρμογή της εν λόγω ρυθμίσεως παρατάθηκε με τις διατάξεις των Social Welfare (Preservation of Rights) (Amendment) Regulations του 1988[5], οι οποίες διατήρησαν τις προσαυξήσεις των καταβαλλομένων σύμφωνα με τους Regulations του 1986 ποσών καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου κατά την οποία το δικαίωμα για καταβολή υφίστατο χωρίς διακοπή ή, στην περίπτωση της παροχής λόγω αναπηρίας, μέχρι τις 25 Ιανουαρίου 1988. Οι Regulations του 1988 προέβλεψαν επίσης τη συνέχιση της καταβολής των προσαυξήσεων, στην περίπτωση της παροχής λόγω αναπηρίας, μετά τις 25 Ιουλίου 1988, με μειωμένο συντελεστή προσαυξήσεως που έπρεπε να διατηρηθεί καθ' όλη την περίοδο κατά την οποία το δικαίωμα για καταβολή υφίστατο χωρίς διακοπή ή μέχρι, στην περίπτωση της παροχής λόγω αναπηρίας, τις 2 Ιανουαρίου 1989.

2.5. *Οι σχετικές αιτήσεις και οι καταβολές*

Το άρθρο 4 των Social Welfare (Claims and Payments) Regulations του 1952[6] (στο εξής: Regulations του 1952) ορίζει ότι κάθε αίτηση για τη χορήγηση παροχής ή προσαυξήσεως της παροχής αυτής υποβάλλεται στον υπουργό, υπό τον τύπο που έχει εγκριθεί απ' αυτόν κατά το χρονικό εκείνο σημείο για το είδος παροχής που αφορά η αίτηση ή καθ' οποιοδήποτε άλλο τρόπο που μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητικός από τον υπουργό ενόψει των περιστάσεων μιας συγκεκριμένης περιπτώσεως ή κατηγορίας περιπτώσεων.

Το άρθρο 5 των Regulations του 1952 έχει ως εξής:

« 5. Κάθε πρόσωπο που υποβάλλει αίτηση για παροχή προσκομίζει τα πιστοποιητικά, έγγραφα, στοιχεία και αποδείξεις που ο

4 — Statutory Instrument υπ' αριθ. 351 του 1987.

5 — Statutory Instrument υπ' αριθ. 63 του 1988.

6 — Statutory Instrument υπ' αριθ. 374 του 1952.

υπουργός κρίνει χρήσιμα για την εκτίμηση του βασίμου της αιτήσεως και, εφόσον κάτι τέτοιο είναι αναγκαίο, μεταβαίνει σε οποιοδήποτε ανάλογο γραφείο ή μέρος που είναι δυνατόν να ορίσει ο υπουργός. »

Το μέρος VIII του Social Welfare (Consolidation) Act του 1981 προβλέπει το δικαίωμα υποβολής σχετικής διοικητικής ενστάσεως. Όπως προκύπτει από τις συνδυασμένες διατάξεις του άρθρου 298, παράγραφος 1, του Act του 1981 και του Statutory Instrument υπ' αριθ. 376 του 1952, η ένσταση πρέπει να υποβάλλεται στον Minister for Social Welfare εντός 21 ημερών, προθεσμίας που είναι δυνατόν να παραταθεί, από την κοινοποίηση στον ενδιαφερόμενο της αμφισβητουμένης αποφάσεως. Στη συνέχεια η ένσταση διαβιβάζεται σε έναν appeals officer. Το άρθρο 299 επιτρέπει την άσκηση, κατά της αποφάσεως του appeals officer και όσον αφορά νομικά ζητήματα, προσφυγής ενώπιον του High Court.

3. *Οι ασκούντες επιρροή εθνικοί κανόνες περί προθεσμιών*

Μεταξύ των Rules of the Superior Courts του 1986 η ασκούσα επιρροή διάταξη που διέπει την πρακτική και τη διαδικασία ενώπιον του High Court και του Supreme Court είναι η Order 84, Rule 21, παράγραφος 1, η οποία έχει ως εξής:

« Η αίτηση για να επιτραπεί η άσκηση " judicial review " (δικαστικού ελέγχου) πρέπει να υποβάλλεται το ταχύτερο δυνατό και, εν πάση περιπτώσει, εντός τριών μηνών από την ημέρα κατά την οποία κατέστησαν για πρώτη φορά γνωστοί οι λόγοι για μια τέτοια αίτηση ή εντός έξι μηνών όταν με τη σχετική αίτηση ζητείται η έκδοση Διατάξεως " certiorari ", εκτός αν το Δικαστήριο κρίνει ότι υφίστανται επαρκείς λόγοι για την παρέκταση της σχετικής προθεσμίας. »

Αυτός ο κανόνας εφαρμόζεται σε όλες τις αιτήσεις για « judicial review » (δικαστικό έλεγχο), ασχέτως της φύσεως της βαλλομένης αποφάσεως. Οι Rules of the Superior Courts του 1986 τέθηκαν σε ισχύ την 1η Οκτωβρίου 1986 και πριν από την ημερομηνία εκείνη η πρακτική και οι κανόνες διαδικασίας του High Court και του Supreme Court προβλέπονταν από τους Rules of the Superior Courts του 1962 όπως είχαν τροποποιηθεί. Οι Rules του 1962 όριζαν ότι για την αμφισβήτηση του κύρους των αποφάσεων κατωτέρων ή άλλων δικαστηρίων απητείτο η υποβολή αιτήσεως για έκδοση Διατάξεως « certiorari, prohibition ή mandamus ». Το μόνο συγκεκριμένο χρονικό όριο που καθοριζόταν στους προαναφερθέντες διαδικαστικούς κανόνες σχετικά με αιτήσεις για την έκδοση Διατάξεως « certiorari » είχε σχέση με την απόφαση του κατωτέρου δικαστηρίου όπου μια τέτοια αίτηση έπρεπε να υποβληθεί εντός έξι μηνών από την ημερομηνία της εκδόσεως της σχετικής αποφάσεως (βλ. Order 84, Rule 10 των Rules of the Superior Court του 1962).

Η εκπρόθεσμη υποβολή του αιτήματος αποκαταστάσεως ζημίας είναι μια από τις πτυχές της συμπεριφοράς του αιτούντος τη σχετική ένδικη προστασία που τα δικαστήρια πρέπει να λαμβάνουν υπόψη προκειμένου να αποφαίνονται επί του ζητήματος αν πρέπει να κάνουν χρήση της εξουσίας τους εκτιμήσεως, προκειμένου να εξαφανίσουν εν όλω ή εν μέρει μια απόφαση κατωτέρου δικαστηρίου ή άλλου έχοντος εξουσία λήψεως αποφάσεων οργάνου υπέρ του αιτούντος. Εκφράζοντας την άποψη της πλειοψηφίας του Supreme Court στην υπόθεση The State (Furey) κατά The Minister for Defence [7], ο δικαστής McCarthy έκρινε ότι δεν μπορούσε να αντιληφθεί για ποιο λόγο

« μια καθυστέρηση, οσονδήποτε κι αν είναι σημαντική, θα έπρεπε να αποτελέσει αυτή

7 — (1988) Irish Law Reports Monthly 89.

καθαυτή εμπόδιο στη χορήγηση certiorari για κάθε σχετική αίτηση όπου ένα πρόσωπο αποδεικνύει ότι υπήρξε θύμα αδικίας εκ μέρους του κράτους, όπως, π. χ., ότι δικάστηκε από μη αρμόδιο δικαστήριο, δηλαδή ότι το κράτος του προξένησε ζημία η οποία εξακολουθεί να σημαδεύει ή να βλάπτει τη ζωή του ».

II — Τα πραγματικά περιστατικά και η έγγραφη διαδικασία

1. *Τα πραγματικά περιστατικά*

Η αιτούσα-ενάγουσα της κύριας δίκης είναι έγγαμη και λαμβάνει από τις 2 Δεκεμβρίου 1983 παροχή λόγω αναπηρίας δυνάμει της ιρλανδικής νομοθεσίας περί κοινωνικής ασφαλίσεως. Η παροχή αυτή της έχει χορηγηθεί λόγω της κακής της οράσεως. Από τις 2 Δεκεμβρίου 1983 μέχρι τις 18 Μαΐου 1986 η αιτούσα ελάμβανε την παροχή αυτή με τον μειωμένο συντελεστή που ίσχυε κατά τον χρόνο εκείνο για όλες τις έγγαμες γυναίκες. Από τις 19 Μαΐου 1986 μέχρι τις 16 Νοεμβρίου 1986 ελάμβανε την παροχή λόγω αναπηρίας στον συντελεστή που ίσχυε για άνδρα ή γυναίκα που δεν συντηρούσε ενήλικο ή τέκνο. Από τις 17 Νοεμβρίου 1986 μέχρι τον Ιούνιο του 1988, η αιτούσα ελάμβανε παροχές λόγω αναπηρίας με τον ισχύοντα για άνδρα ή γυναίκα συντελεστή με την προσαύξηση που διδόταν για τρία συντηρούμενα τέκνα, ενώ μια τέτοια προσαύξηση υπολογιζόταν στο ήμισυ του πλήρους συντελεστή που ίσχυε κανονικώς για τρία συντηρούμενα τέκνα. Τον Ιούνιο του 1988 χορηγήθηκε στην αιτούσα σύνταξη λόγω αναπηρίας αναδρομικώς από τις 28 Ιανουαρίου 1988 με τον προσωπικό συντελεστή που ίσχυε κανονικώς για άνδρα ή γυναίκα με την προσαύξηση που διδόταν για τρία συντηρούμενα τέκνα· η προσαύξηση αυτή υπολογίστηκε, για άλλη μια φορά, στο ήμισυ του πλήρους συντελεστή προσαυξήσεως που ίσχυε για κάθε συντηρούμενο τέκνο. Μετά τις 7 Ιουλίου 1988 καταργήθηκε η προσαύξηση που διδόταν για το μεγαλύτερο από τα τέκνα της διότι αυτό μετοίκησε, κατά την ημερομηνία εκείνη, στην Αγγλία.

Ο σύζυγος της αιτούσας υπηρετεί στις ένοπλες δυνάμεις της Ιρλανδίας και δεν ελάμβανε παροχές βάσει του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως σε καμιά από τις περιόδους του κρίσιμου χρονικού διαστήματος. Ο σύζυγος της αιτούσας δεν υπέβαλε αίτηση για τέτοιες παροχές στο πλαίσιο της ισχύουσας νομοθεσίας περί κοινωνικής ασφαλίσεως.

Καθώς φαίνεται η αιτούσα αγνοούσε την ύπαρξη της οδηγίας έως ότου πληροφορήθηκε από τον τύπο τη θέση σε ισχύ της ιρλανδικής νομοθεσίας με την οποία πραγματοποιήθηκε τελικώς η μεταφορά στο ιρλανδικό δίκαιο της οδηγίας. Μετά την έκδοση της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 24ης Μαρτίου 1987 [8], η αιτούσα απηύθυνε σχετικά έγγραφα στους δύο καθών ζητώντας να τύχουν επ' αυτής εφαρμογής οι διατάξεις της οδηγίας. Έγραψε επίσης στον βουλευτή της καθώς και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Απαντώντας στα έγγραφα αυτά, οι ιρλανδικές αρχές πάντοτε ανέφεραν ότι το High Court δεν είχε εισέτι αποφανθεί στην υπόθεση McDermott και Cotter και ότι καμιά απόφαση δεν μπορούσε να ληφθεί όσον αφορά την περίπτωσή της για όσο χρόνο το ζήτημα των παροχών με αναδρομικό από τις 23 Δεκεμβρίου 1984 αποτέλεσμα δεν θα είχε επιλυθεί στο πλαίσιο της εκκρεμούς υποθέσεως.

Τον Ιανουάριο του 1988 η αιτούσα ήλθε σε επαφή με ένα δικηγορικό γραφείο στο οποίο ανέθεσε να επιδιώξει δικαστικώς την καταβολή των ιδίων παροχών με αυτές που χορηγούνται σε άνδρα ευρισκόμενο στην ίδια με αυτήν κατάσταση. Στις 22 Ιουλίου 1988

8 — Υπόθεση 286/85, McDermott και Cotter, Συλλογή 1985, σ. 1453.

ζητήθηκε από το High Court η παροχή αδείας για την υποβολή αιτήσεως δικαστικού ελέγχου κατά των αποφάσεων που είχαν ληφθεί από τις ιρλανδικές αρχές σχετικά με τα δικαιώματα της αιτούσας όσον αφορά παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως.

Με Διάταξη της 22ας Ιουλίου 1988 το High Court επέτρεψε στην αιτούσα να υποβάλει αίτηση δικαστικού ελέγχου χωρίς όμως να αποφανθεί σχετικά με το δικαίωμα των καθών για την προβολή ενστάσεως εκπροθέσμου κατά τη συνεδρίαση κατά την οποία θα εξεταζόταν το αίτημα της αιτούσας. Πράγματι, οι καθών προέβαλαν το επιχείρημα ότι η εκ μέρους της αιτούσας εκπρόθεσμη υποβολή της σχετικής αιτήσεως παροχής ένδικης προστασίας εμπόδιζε την αποδοχή του αιτήματός της.

2. *Το υποβληθέν στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα*

Με Διάταξη της 22ας Ιουνίου 1990, το High Court αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία έως ότου το Δικαστήριο εκδώσει, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, προδικαστική απόφαση επί του ακολούθου ερωτήματος:

« Πρέπει η απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Μαρτίου 1987 στην υπόθεση 286/85, Norah McDermott και Ann Cotter κατά The Minister for Social Welfare and Attorney General (Συλλογή 1987, σ. 1453), με την οποία το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, κρίνοντας επί προδικαστικών ερωτημάτων που του είχαν υποβληθεί, σύμφωνα με το άρθρο 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, από το High Court ως προς την ερμηνεία των διατάξεων του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας του Συμβουλίου 79/7/ΕΟΚ της 19ης Δεκεμβρίου 1978, αποφάνθηκε ότι:

" 1) Σε περίπτωση που δεν έχουν εκδοθεί εκτελεστικά μέτρα της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ της 19ης Δεκεμβρίου 1978 μπορεί, από τις 23 Δεκεμβρίου 1984, να γίνεται επίκληση του άρθρου 4, παράγραφος 1, που απαγορεύει κάθε διάκριση βασιζόμενη στο φύλο σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως, για να ματαιώνεται η εφαρμογή κάθε διατάξεως εθνικού δικαίου που δεν είναι σύμφωνη προς το εν λόγω άρθρο.

2) Ελλείψει εκτελεστικών μέτρων του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας, οι γυναίκες δικαιούνται να υπάγονται στο ίδιο καθεστώς με τους άνδρες που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση, καθεστώς που, ενόσω δεν έχουν εκδοθεί εκτελεστικά μέτρα της οδηγίας αυτής, εξακολουθεί να παραμένει το μόνο ισχύον σύστημα αναφοράς. ",

να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, σε περίπτωση υποβολής ενώπιον εθνικού δικαστηρίου αιτήματος, στηριζόμενου στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας, εκ μέρους εγγάμου γυναικός για ίση μεταχείριση και καταβολή αποζημιώσεως, λόγω προβαλλομένης δυσμενούς διακρίσεως την οποία η εν λόγω γυναίκα υπέστη διότι δεν εφαρμόστηκαν επ' αυτής οι κανόνες που ισχύουν για τους ευρισκομένους στην ίδια κατάσταση άνδρες, αντίκειται προς τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου το ότι οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους στηρίχθηκαν σε κανόνες του εθνικού τους δικονομικού δικαίου, ειδικότερα στους σχετικούς με προθεσμίες κανόνες, προκειμένου να ζητήσουν την απόρριψη του αιτήματος αυτού ώστε να μειωθεί το ποσό της ή ουδόλως να επιδικασθεί τέτοια αποζημίωση; »

3. *Η ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία*

Η Διάταξη του High Court περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 12 Ιουλίου 1990. Σύμφωνα με το άρθρο 20 του Πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις η Emmott, εκπροσωπούμενη από τους Mary Robinson,

senior counsel, και Gerard Durcan, barrister-at-law, κατ' εντολήν των Gallagher Shatter, solicitors· η Ιρλανδική Κυβέρνηση και οι καθών της κύριας δίκης, εκπροσωπούμενοι από τον Louis J. Dockery, chief state solicitor, επικουρούμενο από τους David M. Byrne, senior councel και Aindrias O'Caoimh, barrister-at-law· η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. R. Bot, Γενικό Γραμματέα Εξωτερικών Υποθέσεων· η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, εκπροσωπούμενη από τον Hussein A. Kaya, treasury solicitor και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την Karen Banks, μέλος της Νομικής της Υπηρεσίας.

Το Δικαστήριο, κατόπιν εκθέσεως του εισηγητή δικαστή και μετ' ακρόαση του γενικού εισαγγελέα, αποφάσισε να προχωρήσει στην προφορική διαδικασία χωρίς προηγούμενη διεξαγωγή αποδείξεων.

III — Οι γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο

1. Η *αιτούσα* φρονεί ότι ο λόγος που την ανάγκασε να επιδιώξει δικαστικώς τη διασφάλιση του δικαιώματος για ίση μεταχείριση που της απονέμει η οδηγία από τις 23 Δεκεμβρίου 1984 είναι ότι ο καθού δεν εκπλήρωσε τις υποχρεώσεις που υπέχει από την οδηγία. Το να επιτραπεί στον καθού να προβάλει ως ένσταση το φερόμενο εκπρόθεσμο της κινήσεως μιας τέτοιας ένδικης διαδικασίας ισοδυναμεί με το να του παρασχεθεί η δυνατότητα να αντλήσει όφελος από τις δικές του παραλείψεις. Αυτό είναι αντίθετο προς την αρχή που έχει θεσπίσει το Δικαστήριο με την απόφασή του της 19ης Ιανουαρίου 1982 [9].

Υποστηρίζει ότι ένας άλλος λόγος για τον οποίον ο καθού δεν μπορεί να επικαλεστεί το εκπρόθεσμο της εκ μέρους της κινήσεως της σχετικής ένδικης διαδικασίας έγκειται στο ότι κάτι τέτοιο θα ισοδυναμούσε με άρνηση εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών. Κατά την περίοδο από 23 Δεκεμβρίου 1984 μέχρι 18 Νοεμβρίου 1986 όλοι οι έγγαμοι άνδρες έτυχαν υψηλότερου συντελεστή και ευνοϊκότερης απ' ό,τι οι έγγαμες γυναίκες μεταχειρίσεως για συντηρούμενα απ' αυτούς πρόσωπα. Ο καθού επιφύλαξε στους έγγαμους άνδρες μια τέτοια μεταχείριση χωρίς αυτοί να υποχρεωθούν να κινήσουν σχετική διαδικασία· αυτό που θέλει τώρα να πετύχει ο καθού είναι η μεταχείριση αυτή να επιφυλάσσεται στις έγγαμες γυναίκες μόνον εφόσον αυτές έχουν αμέσως προβεί στις αναγκαίες ενέργειες για να πετύχουν μια τέτοια μεταχείριση. Το να επιτραπεί στο καθού να υποστηρίξει ευδοκίμως μια τέτοια θέση ισοδυναμεί με το να επιβληθεί στις έγγαμες γυναίκες μια προϋπόθεση που δυσχερώς μπορεί να πληρωθεί, δηλαδή η ανάγκη άμεσης κινήσεως, εφόσον επιθυμούν να πετύχουν ίση μεταχείριση, των σχετικών διαδικασιών. Αυτή η αντίληψη επιτρέπει στον καθού και στο ιρλανδικό Κράτος να επιφυλάσσει στις έγγαμες γυναίκες μια εισάγουσα διακρίσεις μεταχείριση.

Η αιτούσα ισχυρίζεται ότι οι αρχές που το Δικαστήριο έχει καθιερώσει με την απόφασή του της 2ας Φεβρουαρίου 1988 [10] δεν μπορούν να εφαρμοστούν χωρίς μεταβολή των πραγματικών περιστατικών της υπό κρίση υποθέσεως, εφόσον οι αρχές αυτές στηρίζονται στην προϋπόθεση ότι οι ιδιώτες υποτίθεται ότι γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και ότι είναι λογικό να αναμένεται απ' αυτούς ότι θα τηρούν τις διατάξεις της εθνικής τους νομοθεσίας με τις οποίες σκοπείται η ενεργοποίηση τέτοιων δικαιωμάτων. Ωστόσο, η οδηγία 79/7 σκοπεί στη διασφάλιση της ίσης μεταχειρίσεως μιας ιδιαίτερα ευαίσθητης κατηγορίας προσώπων

9 — Υπόθεση 8/81, Becker, Συλλογή 1982, σ. 53.

10 — Υπόθεση 309/85, Barra, Συλλογή 1988, σ. 355.

της Κοινότητας, δηλαδή αυτών που λαμβάνουν παροχές και επιδόματα κοινωνικής ασφαλίσεως. Όλα αυτά τα πρόσωπα βασίζονται ιδίως στο κράτος όσον αφορά την ενημέρωσή τους σχετικά με τα δικαιώματα και την καταβολή των οφειλομένων σ' αυτά ποσών.

Κατά την αιτούσα, το γεγονός ότι ο καθού δεν έθεσε σε εφαρμογή τις διατάξεις της οδηγίας κατά την επιβαλλόμενη ημερομηνία είχε ως αποτέλεσμα όχι μόνο να στερηθούν οι έγγαμες γυναίκες του δικαιώματός τους για ίση μεταχείριση αλλά και να τους αποκρυβεί η πραγματική νομική κατάσταση όσον αφορά τα δικαιώματά τους. Ο καθού παρέβη τις διατάξεις του άρθρου 5 της οδηγίας με αποτέλεσμα μια ολόκληρη σειρά νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων, αντιθέτων προς την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, να εξακολουθήσει να ισχύει και μετά τις 23 Δεκεμβρίου 1984. Η διατήρηση σε ισχύ μετά την ημερομηνία αυτή τέτοιων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων είχε ως αποτέλεσμα να πλανηθούν οι έγγαμες γυναίκες σχετικά με τα δικαιώματά τους. Συναφώς, οι ισχύουσες κατά την κρίσιμη περίοδο διοικητικές διατάξεις έχουν ιδιαίτερη σημασία εφόσον όλα τα έγγραφα στοιχεία που έχουν εν προκειμένω προσκομιστεί από τον καθού εκθέτουν μόνο τη νομική κατάσταση που υφίστατο κατ' εφαρμογήν των αντιθέτων προς το κοινοτικό δίκαιο εθνικών νόμων και κανονισμών.

Η αιτούσα υποστηρίζει ότι είναι ανάγκη να εξεταστεί πώς είναι δυνατό με το να επιτρέπεται στον καθού να επικαλείται το εκπρόθεσμο της κινήσεως της σχετικής ένδικης διαδικασίας να έχει μειωθεί ή να μειώνεται η πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ. Συναφώς, η αιτούσα αναφέρεται στις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 1ης Φεβρουαρίου 1977 [11] και της 9ης Μαρτίου 1978 [12]. Λιγότερες από 600 έγγαμες γυναίκες είχαν κινήσει ένδικες διαδικασίες κατά του καθού ή κατά του ιρλανδικού Κράτους πριν από την έκδοση της προαναφερθείσας αποφάσεως της 24ης Μαρτίου 1987, McDermott και Cotter· ο αριθμός αυτός δεν αντιπροσωπεύει παρά ένα μικρό ποσοστό του συνολικού αριθμού των εγγάμων γυναικών που στερήθηκαν του δικαιώματός τους για ίση μεταχείριση λόγω του ότι το ιρλανδικό Δημόσιο δεν είχε θέσει σε εφαρμογή την οδηγία από τις 23 Δεκεμβρίου 1984.

Επομένως, το γεγονός ότι παρέχεται στον καθού η δυνατότητα να επικαλεστεί το εκπρόθεσμο της υποβολής της σχετικής αιτήσεως ένδικης προστασίας έχει ως δυνατή συνέπεια το ότι η οδηγία είχε ελάχιστα ή καθόλου αποτελέσματα όσον αφορά έναν μεγάλο αριθμό γυναικών για περίοδο δύο σχεδόν ετών μετά την ημερομηνία κατά την οποία έπρεπε να έχει τεθεί σε εφαρμογή, πράγμα ασυμβίβαστο με το αναγκαστικό αποτέλεσμα μιας οδηγίας. Και τούτο παρά το γεγονός ότι η προαναφερθείσα οδηγία σκοπεί, προκειμένου περί ζητημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως και μετά από τις 23 Δεκεμβρίου 1984, « στην απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο είτε άμεσα είτε έμμεσα σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση ». Μια τέτοια κατάσταση είναι απαράδεκτη ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι η Ιρλανδία έχει αντλήσει ενδεχομένως σημαντικά οικονομικά πλεονεκτήματα από την παράβαση της υποχρεώσεώς της να εφαρμόσει την οδηγία εντός της ορισθείσας προθεσμίας.

Κατά συνέπεια, η αιτούσα φρονεί ότι στο υποβληθέν στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση υπό την έννοια ότι είναι αντίθετο προς τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου να επικαλούνται οι αρμόδιες αρχές κράτους μέλους τους εθνικούς διαδικαστικούς κανόνες, ιδίως τους σχετικούς με τις προθεσμίες, για να απορριφθεί αίτηση παροχής ένδικης προστασίας που έχει υποβληθεί από έγγαμη γυναίκα προκειμένου να τύχει αυτή, κατ' εφαρμογήν της οδηγίας 79/7, ίσης μεταχειρίσεως.

11 — Υπόθεση 51/76, Verbond van nederlandse Ondernemingen, ECR 1977, σ. 113.

12 — Υπόθεση 106/77, Simmenthal, ECR 1978, σ. 629.

2. Οι *καθών* ισχυρίζονται ότι η αιτούσα δεν επέδειξε επιμέλεια όσον αφορά την προβολή των σχετικών της αξιώσεων. Ειδικότερα, αυτή υποχρεούνταν να συμμορφωθεί προς τις διατάξεις του Order 84, Rule 21 των Rules of the Superior Courts, η δε μη τήρηση των διατάξεων αυτών ζημίωσε τους καθών. Ο καθού φρονεί ότι, όπως προκύπτει από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 16ης Δεκεμβρίου 1976 [13], της 27ης Μαρτίου 1980 [14], της 9ης Νοεμβρίου 1983 [15], της 29ης Ιουνίου 1988 [16] και της 9ης Νοεμβρίου 1989 [17], η επιστροφή των φορολογικών επιβαρύνσεων και τελών που έχουν εισπραχθεί κατά παράβαση της Συνθήκης δεν μπορεί να ζητείται παρά μόνο στο πλαίσιο των ουσιαστικών και τυπικών προϋποθέσεων (συμπεριλαμβανομένων των σχετικών με τις προθεσμίες ένδικων προσφυγών) που προβλέπονται από τις σχετικές εθνικές νομοθεσίες. Κατά τους καθών, καίτοι οι υποθέσεις αυτές αφορούσαν κυρίως φορολογικές επιβαρύνσεις και τέλη, οι αρχές που έχουν θέσει ισχύουν γενικώς και συνεπώς εφαρμόζονται τόσο επί αξιώσεων όπως οι προκείμενες όσο και επί αιτημάτων σχετικών με την επιστροφή φορολογικών επιβαρύνσεων. Όσον αφορά το ζήτημα ότι οι προϋποθέσεις εφαρμογής των προθεσμιών ή άλλων διαδικαστικών κανόνων δεν μπορεί να είναι λιγότερο ευνοϊκές απ' ό,τι αυτές που αφορούν παρόμοιες ένδικες προσφυγές του εσωτερικού δικαίου, ο καθού υποστηρίζει ότι η ισχύουσα εν προκειμένω εθνική νομοθεσία δεν εισάγει καμία τέτοιας φύσεως διάκριση ούτε καθιστά αδύνατη ή πρακτικώς αδύνατη την άσκηση των παρεχομένων από το εθνικό δίκαιο δικαιωμάτων.

Οι καθών παρατηρούν ότι το Δικαστήριο έχει δώσει όσον αφορά το δεύτερο ερώτημα απάντηση με την προαναφερθείσα απόφασή του της 16ης Δεκεμβρίου 1976, Rewe, ισχυριζόμενοι ότι το γεγονός ότι το Δικαστήριο έχει ήδη αποφανθεί επί του ζητήματος της παραβιάσεως της Συνθήκης δεν έχει επιπτώσεις επί του ότι ένας αντίδικος μπορεί να προβάλει κατά του αιτούντος την παρέλευση των προθεσμιών ασκήσεως ένδικης προσφυγής του εθνικού δικαίου.

Κατά συνέπεια, οι καθών φρονούν ότι στο υποβληθέν από το High Court προδικαστικό ερώτημα προσήκει η εξής καταφατική απάντηση:

« Ελλείψει κοινοτικών κανόνων σχετικά με την αμφισβήτηση ή την καταβολή παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως, όπως συμβαίνει στην περίπτωση εγγάμου γυναικός η οποία επικαλείται το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, προκειμένου να πετύχει ίση μεταχείριση καθώς και αποζημίωση λόγω δυσμενούς διακρίσεως που ισχυρίζεται ότι υπέστη από τη μη εφαρμογή, στην περίπτωσή της, των κανόνων που εφαρμόζονται σε άνδρες ευρισκομένους στην ίδια μ' αυτήν κατάσταση, στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους εναπόκειται ο καθορισμός των αρμοδίων δικαστηρίων και η ρύθμιση των διαδικαστικής φύσεως λεπτομερειών των σχετικών ένδικων προσφυγών με τις οποίες σκοπείται η προστασία των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το άμεσο αποτέλεσμα του κοινοτικού δικαίου. Δεν αντίκειται προς τις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου η εκ μέρους των αρμοδίων αρχών κράτους μέλους επίκληση των εθνικών δικονομικών κανόνων, ειδικότερα των σχετικών με προθεσμίες, κατά της αξιώσεως αυτής με σκοπό τον περιορισμό ή τη μη καταβολή αποζημιώσεως, ενώ εξυπακούεται ότι οι αφορώσες τη σχετική ένδικη προσφυγή δικονομικές διατάξεις δεν μπορούν να είναι λιγότερο ευνοϊκές απ' ό,τι αυτές που διέπουν παρόμοιες ένδικες προσφυγές του εσωτερικού δικαίου. »

3. Η *Ολλανδική Κυβέρνηση* υποστηρίζει ότι από το άμεσο αποτέλεσμα της διατάξεως — εν

13 — Υπόθεση 33/76, Rewe, ECR 1976, σ. 1989 και Comet, 45/76, ECR 1976, σ. 2043.

14 — Υπόθεση 61/79, Denkavit, ECR 1980, σ. 1205.

15 — Υπόθεση 199/82, San Giorgio, Συλλογή 1983, σ. 3595.

16 — Υπόθεση 240/87, Deville, Συλλογή 1988, σ. 3513.

17 — Υπόθεση 386/87, Bessin και Salson, Συλλογή 1989, σ. 3551.

προκειμένω το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7 — δεν προκύπτει ότι ο πολίτης μπορεί να εύρει στο άρθρο 4, παράγραφος 1, την επαρκή νομική βάση η οποία θα του επιτρέψει, να αξιώσει από τις αρχές της χώρας του, όταν ένας εθνικός κανόνας πρέπει να θεωρηθεί ως ασυμβίβαστος με την εν λόγω διάταξη, την εις το ακέραιο αποκατάσταση για το παρελθόν, και συνεπώς με αναδρομικό αποτέλεσμα, των δικαιωμάτων του. Πράγματι, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, στο παρόν στάδιο εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, παρόμοια ένδικη διαδικασία για την αποκατάσταση δικαιωμάτων, όσον αφορά το παρελθόν, δεν μπορεί να κινηθεί παρά μόνο σύμφωνα με τους κανόνες της νομοθεσίας του οικείου κράτους μέλους: βλ. την απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 1968 [18]. Η προαναφερθείσα απόφαση της 24ης Μαρτίου 1987 δεν περιέχει στοιχεία από τα οποία να προκύπτει διαφορετική λύση.

Η Ολλανδική Κυβέρνηση αναφέρεται στη νομολογία του Δικαστηρίου όπου διευκρινίζεται, καίτοι σε διαφορετική αλληλουχία, ότι οι εθνικές διατάξεις που ορίζουν τα αρμόδια δικαστήρια και ρυθμίζουν τις δικονομικής φύσεως λεπτομέρειες δεν μπορεί να είναι λιγότερο ευνοϊκές απ' ό,τι αυτές που αφορούν όμοιες ένδικες διαδικασίες του εσωτερικού δικαίου καθώς επίσης ότι οι εν λόγω διατάξεις δεν μπορούν να έχουν ως αποτέλεσμα να καθίσταται πρακτικώς αδύνατη η άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμονται από την κοινοτική έννομη τάξη (βλ. τις προαναφερθείσες αποφάσεις του Δικαστηρίου της 16ης Δεκεμβρίου 1976, Rewe και Comet, της 9ης Νοεμβρίου 1983, San Giorgio, της 2ας Φεβρουαρίου 1988, Barra, και της 29ης Ιουνίου 1988, Deville). Εξάλλου, στο παρόν στάδιο εξελίξεώς του, το κοινοτικό δίκαιο δεν απαγορεύει την προβολή κατά των ιδιωτών της παρελεύσεως των ευλόγων προθεσμιών — που ισχύουν στο εθνικό δίκαιο — για την κίνηση ενδίκων διαδικασιών. Η Ολλανδική Κυβέρνηση φρονεί ότι τέτοιες αρχές του δικαίου, που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν εφαρμόζεται η εθνική νομοθεσία στο πλαίσιο ενδίκων προσφυγών ιδιωτών που έχουν ως αντικείμενο την αποκατάσταση δικαιωμάτων ως προς το παρελθόν, μπορούν επίσης να ασκήσουν επιρροή όσον αφορά την παρούσα αλληλουχία η οποία αφορά τη χορήγηση παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως οι οποίες, κακώς, δεν είχαν καταβληθεί στο παρελθόν κατά παράβαση του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7.

Κατά την Ολλανδική Κυβέρνηση, πρέπει εν προκειμένω να σημειωθεί ακόμη ότι — σε διαφορετική πάλι αλληλουχία αλλά σε σχέση με παρόμοιο ερώτημα — το Δικαστήριο δέχθηκε ότι, αν καταφανεί ότι ορισμένες ανομοιότητες μεταξύ των εθνικών νομοθεσιών είναι ικανές να διακυβεύσουν την ισότητα μεταχειρίσεως μεταξύ των επιχειρηματιών των διαφόρων κρατών μελών, να προκαλέσουν στρεβλώσεις ή να βλάψουν τη λειτουργία της κοινής αγοράς, εναπόκειται στα αρμόδια κοινοτικά όργανα να θεσπίσουν τις διατάξεις που είναι αναγκαίες για να αντιμετωπιστούν οι ανομοιότητες αυτές (βλ. την απόφαση της 21ης Σεπτεμβρίου 1983 [19]).

Ενόψει των προηγουμένων θεωρήσεων, η Ολλανδική Κυβέρνηση συμπεραίνει, όσον αφορά το υποβληθέν ερώτημα, ότι στο παρόν στάδιο εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου οι ιδιώτες δεν μπορούν να εξεύρουν στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7, ως απευθείας εφαρμοζομένη κοινοτική διάταξη, επαρκή νομική βάση που να τους επιτρέπει να απαιτούν από τις εθνικές αρχές της χώρας τους την αποκατάσταση, όσον αφορά το παρελθόν, των δικαιωμάτων τους. Η αντίστοιχη ένδικη προσφυγή πρέπει να εξετάζεται υπό το φως του ισχύοντος εν προκειμένω εθνικού δικαίου, εκτός βεβαίως εάν οι οικείες εθνικές διατάξεις είναι λιγότερο ευνοϊκές από αυτές που αφορούν παρόμοιες ένδικες προσφυγές εσωτερικής φύσεως ή έχουν ως αποτέλεσμα να καθίσταται πρακτικώς αδύνατη για τους ιδιώτες η άσκηση των δικαιωμάτων που τους απονέμονται από το κοινοτικό δίκαιο. Γενικώς, κάτι τέτοιο δεν

18 — Υπόθεση 13/68, Salgoil, ECR 1968, σ. 453.

19 — Συνεκδικασθείσες υποθέσεις 205/82 έως 215/82, Deutsche Milchkontor, Συλλογή 1983, σ. 2633, σκέψη 24.

συμβαίνει όσον αφορά τον καθορισμό ευλόγων προθεσμιών για την άσκηση ένδικων προσφυγών.

4. Η *Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου* φρονεί ότι το υποβληθέν στο πλαίσιο της υπό κρίση αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ερώτημα είναι το ίδιο με αυτό που είχε υποβληθεί σε σχέση με τις προαναφερθείσες αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 1976 και της 9ης Νοεμβρίου 1983, όπου, σύμφωνα με την γενομένη δεκτή αρχή, εύλογες προθεσμίες δεν καθιστούν αδύνατη την άσκηση των παρεχομένων από το κοινοτικό δίκαιο δικαιωμάτων. Στο ίδιο το εθνικό δικαστήριο εναπόκειται η εξακρίβωση του αν η επίμαχη εν προκειμένω προθεσμία πληροί την τεθείσα προϋπόθεση, δηλαδή ότι δεν είναι, αυτή καθαυτή παράλογη και εφαρμόζεται τόσο επί δικαιωμάτων στηριζομένων στο κοινοτικό δίκαιο όσο και επί δικαιωμάτων αντλουμένων από το εσωτερικό δίκαιο.

Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου προτείνει στο Δικαστήριο να απαντήσει, όσον αφορά το υποβληθέν σ' αυτό προδικαστικό ερώτημα, ότι οι αρμόδιες αρχές ενός κράτους μέλους μπορούν να προβάλλουν, ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, κατά ενός πολίτη την παρέλευση μιας προθεσμίας, ενώ εξυπακούεται ότι οι εθνικοί δικονομικοί κανόνες δεν μπορεί να είναι λιγότερο ευνοϊκοί απ' ό,τι αυτοί που εφαρμόζονται επί των ενδίκων προσφυγών του εθνικού δικαίου ούτε μπορούν να καθιστούν πρακτικώς αδύνατη την άσκηση των απονεμομένων από το κοινοτικό δίκαιο δικαιωμάτων.

5. Η *Επιτροπή* παρατηρεί ότι απλώς και μόνο το γεγονός ότι ένα κράτος μέλος διατηρεί σε ισχύ και εφαρμόζει νομοθεσία αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο δεν το εμποδίζει να επικαλεστεί ένα σχετικό με προθεσμίες δικονομικό κανόνα. Η γενική αρχή είναι ότι άγνοια νόμου δεν δικαιολογείται, δοθέντος ότι εν προκειμένω ο νόμος αποτελεί μια απευθείας εφαρμοζόμενη κοινοτική οδηγία. Θα μπορούσε βεβαίως να προβληθεί ο ισχυρισμός ότι πρέπει να γίνεται εξαίρεση όσον αφορά τους δικαιούχους παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως λόγω της ιδιαίτερα μειονεκτικής καταστάσεως στην οποία βρίσκονται όσον αφορά τη γνώση της ισχύουσας νομοθεσίας, αλλά η Επιτροπή διστάζει να προτείνει μια αρχή στηριζόμενη στην ιδέα ότι μπορούν να γίνονται εξαιρέσεις όσον αφορά συγκεκριμένες κατηγορίες. Δεν είναι βέβαιο ότι πρέπει να επιτραπεί εξαίρεση επειδή απλώς ορισμένες κοινωνικές ομάδες δεν μπορούν ακόμα να εξοικειωθούν, αντίθετα προς ό,τι συμβαίνει με άλλες, με ορισμένα ιδιαίτερα λεπτά θέματα του δικαίου. Όπως φαίνεται, η εκ μέρους της Ιρλανδίας παράλειψη εκπληρώσεως της υποχρεώσεώς της να θέσει σε εφαρμογή την οδηγία εντός της ταχθείσας προθεσμίας, πράγμα που ζημίωσε την αιτούσα, δεν αποτελεί επαρκές επιχείρημα ώστε να καταστήσει το μέσο άμυνας απαράδεκτο, εμποδίζοντας τον καθού να προβάλει το εκπρόθεσμο της εκ μέρους της αιτούσας ασκήσεως της ένδικης προσφυγής.

Κατά την Επιτροπή, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το γεγονός ότι οι ιρλανδικές αρχές ακολούθησαν μια παρελκυστική έναντι της αιτούσας πρακτική, δίνοντας την εντύπωση ότι η ρύθμιση της περιπτώσεώς της εξηρτάτο μόνο από την επίλυση της διαφοράς στην προαναφερθείσα υπόθεση McDermott και Cotter, πρέπει να ληφθεί υπόψη από το εθνικό δικαστήριο όταν αυτό κληθεί να αποφανθεί επί της δυνατότητας παρεκτάσεως της προθεσμίας η οποία είναι συνήθως τριών μηνών. Όταν ένα πρόσωπο το οποίο βρίσκεται στη χρήζουσα προστασίας κατάσταση του δικαιούχου παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως προβάλλει τα δικαιώματά του ενώπιον των κρατικών αρχών και δεν ενημερώνεται για το ότι το κράτος δεν προτίθεται να αποζημιώσει παρά μόνο τα πρόσωπα που θα φροντίσουν να ασκήσουν εμπροθέσμως τη σχετική ένδικη προσφυγή, είναι λογικό να θεωρηθεί ότι το πρόσωπο αυτό οδηγήθηκε σε εφησυχασμό από ένα εσφαλμένο αίσθημα ασφαλείας και ότι δεν μπορεί να του αντιταχθεί στη συνέχεια το επιχείρημα ότι έχει απωλέσει το σχετικό του δικαίωμα λόγω παρελεύσεως της προθεσμίας. Η Επιτροπή δέχεται ότι οι θεωρήσεις αυτές δεν αποτελούν κατ' ανάγκη επιχειρήματα κοινο-

τικού δικαίου· ωστόσο, φρονεί ότι η κοινοτική έννομη τάξη δεν μπορεί να δεχθεί ότι η δυνατότητα επικλήσεως δικαιωμάτων αντλουμένων από απευθείας εφαρμοζόμενες διατάξεις, ακόμα και στο πλαίσιο των δικονομικής φύσεως προϋποθέσεων που έχουν καθοριστεί από το εθνικό δίκαιο, μπορεί να περιοριστεί έτι περαιτέρω από την εκ μέρους των εθνικών αρχών υιοθέτηση στάσεως αποσκοπούσας στην αποτροπή των δυνητικών δικαιούχων τέτοιων δικαιωμάτων από το να προβούν στην αποτελεσματικότερη δυνατή χρήση των προθεσμιών του εθνικού δικαίου. Όπως ακριβώς ο σχετικός με τις προθεσμίες κανόνας δεν πρέπει να είναι διατυπωμένος κατά τρόπο που να καθίσταται πρακτικώς αδύνατη η άσκηση δικαιωμάτων που παρέχονται από την κοινοτική έννομη τάξη, ομοίως και μια εθνική αρχή που σκοπεύει να επικαλεστεί τον κανόνα αυτό δεν πρέπει να έχει υιοθετήσει τέτοια στάση ώστε ο αιτών να βρεθεί σε κατάσταση όπου θα του ήταν ανώφελα δυσχερές να πληροί τις καθοριζόμενες από τον εν λόγω κανόνα προϋποθέσεις.

Η Επιτροπή παρατηρεί ότι η « αποτρεπτική » ανταλλαγή εγγράφων δεν άρχισε παρά δύο και ήμισυ έτη μετά τη γένεση του δικαιώματος για ίση μεταχείριση και ότι βασίμως θα μπορούσε να προβληθεί η αντίρρηση ότι ήδη κατά το χρονικό εκείνο σημείο η αιτούσα ήταν εκπρόθεσμη· παρ' όλ' αυτά, η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι τα εθνικά δικαστήρια έχουν τη διακριτική εξουσία να παρεκτείνουν την προθεσμία η οποία είναι συνήθως τριών μηνών σε περίπτωση που κάτι τέτοιο εξυπηρετεί τη δικαιοσύνη. Η Επιτροπή καταλήγει στη σκέψη ότι τα εθνικά δικαστήρια μπορούν κάλλιστα να αποφασίσουν ότι μια προθεσμία ασκήσεως ένδικης προσφυγής πρέπει να παρεκταθεί έως ότου ο ενδιαφερόμενος πληροφορηθεί ή είναι λογικώς σε θέση να πληροφορηθεί την ύπαρξη των δικαιωμάτων του. Αυτό σημαίνει εν προκειμένω ότι η σχετική προθεσμία θα μπορούσε κάλλιστα να έχει παρεκταθεί μέχρι τον Μάρτιο του 1987. Η Επιτροπή φρονεί ότι η κοινοτική έννομη τάξη εμποδίζει τις ιρλανδικές αρχές να επικαλεστούν τον σχετικό με τις προθεσμίες κανόνα μετά από την ημερομηνία αυτή.

Η Επιτροπή προτείνει στο Δικαστήριο να απαντήσει στο υποβληθέν από το High Court προδικαστικό ερώτημα ως εξής:

« Η πρακτική αποτελεσματικότητα του κοινοτικού δικαίου εμποδίζει τις εθνικές αρχές κράτους μέλους να επικαλεστούν τους εθνικούς κανόνες σχετικά με τις προθεσμίες προκειμένου να απορριφθεί αίτημα στηριζόμενο στο κοινοτικό δίκαιο, ενώ, με την προηγούμενη στάση τους, είχαν αφήσει να εννοηθεί ότι η ικανοποίηση του αιτήματος αυτού δεν εξηρτάτο από την τήρηση του εν λόγω κανόνα. »

T. F. O'Higgins
εισηγητής δικαστής